

Б.БАБАЖАНҰЛЫНЫҢ «БЕСҚАЛА» ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ЖЫРЛАРЫ ОНДАҒЫ ФОРМАЛЫҚ ІЗДЕНІСТЕР

Смамутова Ширин Азатбаевна ф.ғ.ф.д.(PhD)

Бердақ атындағы Қарақалпақ мемлекеттік университеті

Алдонгарова Шамшырақ Абдигапбарқызы

Бердақ атындағы Қарақалпақ мемлекеттік университеті магистранты

Аннотация: Мақалада қазақтың көрнекті ақыны Б.Бабажанұлы поэзиясы, ондағы Бесқала тақырыбы туралы сөз етіледі. Ақынның өзіндік стилі, формалық ізденістері анализденеді.

Кілт сөздер: Б.Бабажанұлы поэзиясы. Ондағы Бесқала тақырыбы. Поэзиясындағы формалық ерекшеліктер.

Аннотация: Статья о поэзии выдающегося казахского поэта Б. Бабажанулы. Он посвящен теме Бескалы. Анализируются собственный стиль и формальные занятия поэта.

Ключевые слова: Поэзия Б. Бабажанулы. А именно тема Бескалы. Формальные черты в поэзий.

Annotation: An article about the poetry of the outstanding Kazakh poet B. Babazhanuly. It is dedicated to the theme of Beskala. The poet's own style and formal studies are analyzed.

Keywords: Poetry of B. Babazhanuly. Namely, the theme of Beskala. Formal features in poetry.

Бауыржан Бабажанұлы қазіргі қазақ поэзиясында өзіндік орны бар, жырсүйер қауымға танымал ақын. Ол Әл-Фараби атындағы Қазақ мемлекеттік ұлттық университетінің филология бөлімінің түлегі болған. Қызмет жолдарында М. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтында ғылыми қызметкер, «Жалын» журналында, «Ана тілі»-«Жалын» бірлескен

басылымдарында бөлім меңгерушісі болып, «Алтын Орда» тәуелсіз апталығында бас редактордың орынбасары лауазымдарында жұмыс жасаған. Қазіргі күнде халықаралық «Түркістан» газетінің бас редакторы.

Ақын өлеңдері «Толқыннан толқын туады», «Жас ақындар антологиясы» ұжымдық жинақтарына енген. «Аспан жердің арасы», «Ниетқабыл» кітаптарының авторы.

«Бауыржанның өлеңдерінің басты әсері-оның осы қазір ғана өзін жазғандай күй кешесің. Бұл нағыз ақындықтың басты критерийі.

Өз басым, әлемде теңдесі жоқ қазақы өлеңнің ұрпақтан-ұрпаққа ұласып келе жатқан асыл қазынасының Бауыржанның өлеңдерімен көркейе, байи түскеніне бек сендім» [1]. Қарақалпақстанда туылып, қазіргі таңда атажұртынан қоныс тапқан қазақ поэзиясының жұлдызын жарқыратып жүрген жерлес ақындарымыз да аз емес. Олардан: Есенғали Раушанов, Рахмет Аяпбергенов, Сабыр Адай, Базарбай Иман, Мұрат Бекей, Байбота Қошым-Ноғай, Бауыржан Бабажанұлы, Ахмет Өмірзақ т.б есімдерін атап өтуді орынды санаймыз. Мысалы, Қоңыратта туылып өскен, жерлесіміз қазіргі қазақ әдеби үдерісінде белгілі орны бар ақын, талантты тұлға – Бауыржан Бабажанұлы поэзиясына үңіле қарасаңыз, екі халық ортасындағы тамыр тартқан бауырластықты, қиын күндердегі тағдырластық т.б анық көреміз.

«Жалпы, «Бесқала» атауына тоқталып өтер болсақ, «Бесқала» деп, қазақ халқының кең танылған өңірі Қарақалпақстанның қазіргі үш ауданы-Қоңырат, Шымбай, Шаббаз (Беруний) және осы аймаққа жақын орналасқан Хиуа (Хорезм облысына қарайды), Көне Үргеніш (Түркменстан Республикасы) шаһарлары кірген деседі, өйткені бұрын осы жерлерде үлкен сауда орталықтары болған көрінеді. Әрине, мұны анық талдап беру тарихтың еншісінде, бірақ ақын жырлап отырған өлке, бұл анық Қарақалпақстан өңірі» [2].

Бесқала өңіріне қазақтардың қоныстануы жайлы мынадай мәліметтерді де кездестіруге болады. «Қарақалпақстан өлкесіне қазақтардың қоныстануын кешегі аласапыран нәубет жылдармен байланыстырып жүргені мәлім. Ал,

Үргеніш шаһарынан жарық көрген «Хорезм тарихы» атты ғылыми еңбекте XVI ғасырдың өзінде Әму бойын, Бесқала аймағын қоныс етіп отырған қазақтардың болғанын айтады. Өткен ғасырдың басындағы нәубеттерде Ақтөбе, Орал, Маңғыстау, Қызылорда өңірлерінен ауған қазақтың біразы қырдағы жұрт «Бесқала» деп атайтын ойдағы елді паналаған» [3].

Жоғарыда аталған ақындардың көбінің лирикаларында Бесқала тақырыбын белгілі деңгейде жырға қосқанын айта аламыз. Б.Бабажанұлының Бесқала тақырыбындағы жырлары өзінің формалық ізденістерімен ерекшеленіп тұрады. Оның жырларында жыраулар поэзиясының сарыны сезіледі. Негізі Бесқала өңірі қазақтың үлкен жырауларының шыққан жері. Бұл жайлы Күнхожа Қайролланың еңбектерінде терең тарқатылып айтылып жүр. Бауыржан осы жыраулардың ұлы жолын жалғастырып жүрген ақын екендігін көрсетіп келеді. Жырларындағы ырғақ, ұйқас әдемі үйлесім тауып тұрады, жырларындағы жыраулар сарыны ақынды рифмадан біраз еркіндікке шығарып, әсерлілік күші мен қуатын нығайта түседі.

Ақынның әртүрлі басылымдарда шыққан жырларында, сондай-ақ, «Ниетқабыл» атты жинағының үшінші бөлімінде Бесқала тақырыбына ерекше орын беріліп, лирикалық қаһарманның ішкі толғаныстары, махаббаты мен мұңы әсем өріледі. Жырларындағы тарих пен тағылым да суреттерін де анық көреміз. Оның ішінде **«Бесқаладан ағылып көш келеді...»**, **«Біздің ауыл сұрасаң»** өлеңдеріне осындай үлкен сезім мен тереңдікті байқауға болады.

Жырларындағы «Бесқаладан ағылып көш келеді» өлеңінде екі мыңыншы жылдардағы буын саны, ұйқас жағынан 11 буынды, шұбыртпалы ұйқас болып келеді. Бесқаладан өз ата жұртына қайта қоныс аударуға асыққан көш жайлы айтылады. Өлең қатары төрт-бес жол, он-он бір буыннан құралған.

Бесқаладан ағылып көш келеді, (11)

Көшкен елдің көңілі бос келеді (11)

Ойлауға да зауқы жоқ ештеңені (11)

Заманының кәрінен сескенеді. (11)

Бесқаладан ағылып көш келеді. (11)

Бесқаладан ағылып көш келеді,	(11)
Түсіреді осы көш еске нені?	(11)
Ана жылғы аштықта бұратылып,	(11)
Ата-баба осылай көшкен еді.	(11)

«Біздің ауыл сұрасаң» өлеңі болса аралас буын және аралас ұйқасқа құрылады. Мысал келтірейік:

Біздің ауыл сұрасаң, Қоңыратта,	(11)
Өліп-өшіп қайтейін, сені мақтап.	(11)
Бар сырым тұр көзімде.	(7)
Сенбейсің бе?	(4)
Саған деген бәрібір көңіл аппақ,	(11)
Жансусарым,	(4)
Жарығым,	(3)
Маңдайлы әнім,	(5)
Сен деп жидым сөзімнің балқаймағын.	(11)
Көз алдымнан сылаңдап күнде өтесің,	(12)
Маған бұйырғаны тек таңдай қағу.	(11)

Міне, мұнда Қоңырат жайлы тебірене толғанғанда буын саны түрленіп, оқушысына ерекше көңіл сыйлайды. Мұндай ұйқас түрі әдебиетте өте сирек кездеседі.

Бұл мақаламызда ақынның жалпы шығармашылығы мен поэзиясындағы Бесқала жырларының бір-екеуін ғана мысал етумен шектеліп отырмыз. Оның жырларының жанры, формалық ізденістеріндегі өзіндік стилі жайлы әлі тарқата айтып, тереңірек талдау алдағы жұмыстарымыздың еншісінде.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. «Ниетқабыл». Алғы сөзі. Ақдәулет М. (2014)
2. Смамутова Ш. А «Қарақалпақ-қазақ поэзиясындағы әдеби байланыстардың дамуы» (Қайнекей Жармағамбетов шығармашылығы және қазіргі әдеби үдерістің өзекті мәселелері атты ғылыми конференция) (2018), Алматы.
3. «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедия / Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998.